
	<p>Dr. habil Fejes Zsuzsanna egyetemi docens</p> <p>Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Nemzetközi és Regionális Tanulmányok Intézet zsfejes@irsi.u-szeged.hu</p>	<p>ÁLLAMELMÉLET 6.lecke</p> <p>A szocializmus államelmélete</p>	<p>Olvasóidő 20 perc</p>
---	---	--	--

Kulcsszavak:

szocializmus, kollektívizmus, emancipáció, perfekcionizmus, politikai racionalizmus, egyenlőség, társadalmi igazságosság, szolidaritás és közösségiesség, szabadság, marxizmus, szociáldemokrácia, keresztényszocializmus, liberálszocializmus, bolsevizmus, harmadik út, góthai program, kommunizmus, emberarcú szocializmus

A szocializmus államelmélete

1. A szocializmus

1.1. A szocializmus általános jellemzői

Hasonló gyökerekkel rendelkezik mint a liberalizmus, szintén a francia forradalomból merít, de az egyenlőséget kizárólag társadalmi igazságossággal, a javak egyenlő elosztásával képzelik el. Nemeken, fajokon, nemzeteken felülemelkedő egyenlőséget hirdet.

A liberalizmustól különbözik, miszerint morális egyenlőséget hirdet: minden ember egyenlő, és ugyanahhoz van joga – materiális egyenlőség a joggal szemben.

1. Kollektívizmus

A francia forradalom hármasszavából a testvériségnek tudható be. A szocializmus elnevezése is innen ered, socius = társ, eltérés az individualizmustól a társulás felé. A konzervativizmushoz hasonlóan a közösség elsőbbségét hirdeti az egyénnel szemben. Az egyén kibontakozásának a feltétele lesz a közösség.

Ebből fakad az újraelosztás elmélete is: ha a munkafolyamat egyre több egyén bevonásával zajlik, tehát közösségivé válik, akkor a megtermelt javak is a közösségé kell legyenek.

2. Emancipáció

Az emberek felszabadítása az elnyomás és a kizsákmányolás alól. Itt politikai programként jelenik meg, két áramlatát tudjuk megkülönböztetni:

- utópisztikus, pl. Saint-Simon vagy Owen képviseli, tudományosan megtervezett társadalom képet képvisel
- forradalmi, pl. marxisták, anarchisták, nem veti el a tudományt, de a cél a forradalom, mert a romokból lehet új világot építeni. Kisajátítani a kisajátítókat, önfelszabadítani.

Az emancipáció eredménye a szakszervezetek, a munkáspártok, munkásmozgalom, ami önfelszabadítást céloz és alulról építkező társadalom kiépítését helyezi előtérbe. A valódi igazságosságnak pedig lesz egy kikerülhetetlen feltétele: a magántulajdon felszámolása, mivel a magántulajdon a közösségtől való elidegenítés, ami a kizsákmányolás egy formája.

3. Perfekcionizmus

A javak igazságos elosztása egy olyan tökéletesség, amit támogatni kell, elősegíti az erények kialakulását, az emberek fejlődését. Ugyanakkor a helytelen életmódot – lsd nem újraelosztás, ergo magántulajdon, büntetni kell.

A jó élethez hozzátartozik a munka, de nem a kapitalista felfogásban. Nem azért dolgozol hogy előállítsd a saját javaidat, hanem a másokkal való munkában kiteljesedsz. A legjobb a kooperatív termelői munka.

4. Politikai racionalizmus

Tervező értelem, cselekvési program, szabályrendszer kialakítása.

1.2.A szocialista értékrend

1. Egyenlőség

Az eszmerendszer központi értéke. Négy típust különböztetünk meg:

- leíró jellegű: egyenlő vagy egyenlőtlenek-e az emberek
- ok feltáró: az egyenlőség vagy egyenlőtlenség okaival foglalkozik
- normatív: mennyire egyenlő, mennyivel egyenlőbb kell legyen
- indokló: miért ennyire egyenlő vagy egyenlőtlen – körülmények

Megkülönböztetjük a társadalmi és gazdasági egyenlőséget, ami materiális jellegű, illetve az anyagi és kulturális javak egyenlőségét, ami inkább az elosztandó javak körét jelenti, pl hozzáférés a munkaeszközökhöz, szociális egyenlőség vagy társadalmi érvényesülés egyenlősége.

Az egyenlőtlenség káros, mert akadályozza az emberi képességek és személyiség kifejlődését. A materiális egyenlőség inkább jogi alapú.

Általános szabály: mindenki a képessége szerint járul hozzá az előállításához, szükséglete szerint jut hozzá. (ez a korabeli aki nem dolgozik, ne is egyen)

Az egyenlőség egy sajátos formája az esély-egyenlőség: eltérő társadalmi helyzetűek számára esélyt kell biztosítani a fejlődéshez és jóléthez.

2. Társadalmi igazságosság

A szocialista megközelítés szerint az igazságosság az elosztással kapcsolatos. A piacgazdaságban hátrányt szenvedők számára kárpótlásra van szükség. Ez a kárpótlás a megélhetés biztosítása:

→ pl. ha elvesztetem a munkámat, teremtsenek munkahelyet, ha lebetegszem, állami kórházban gyógyítsanak meg, garantáljon létminimumot az állam.

3. Szolidaritás és közösségiség

A városiasodással szétesett hagyományos közösségekhez hasonló társadalmi rend kiépítésére törekedik. A szocializmus esetében ez az ipari társadalom által teremtett új rendszer, az osztályok lesznek ennek a megvalósítói. Ezek érdeken alapulnak, már önmagukban valamilyen szolidaritással bírnak a tagjai, amit a szocializmus intézményekkel is tovább erősít pl munkásegyletek, etc.

4. Szabadság

Nem egyéni, közösségi szabadság. Pozitív fogalom, valami megtételére utal, mégpedig a közösség lehetőségeinek kiterjesztésére.

5. Egyéb értékek

Munka, társadalmi haladás.

2.A szocializmus irányzatai

2.1.Marxizmus

Ez a marxizmus, marxizmus-leninizmus, kommunizmusként ismert irányzat Marx és Lenin találkozásával, 1844-ben indul.

Meghatározó dokumentumai: 1844 Gazdaság-filozófiai kéziratok, 1848 A Kommunista Párt Kiáltványa

Materialista nézetek: minden folyamat adott korszak anyagi feltételeiből levezethető és megérhető. Nem az ember határozza meg a társadalmi létet, hanem fordítva. Erre alapozva, ha változtatni szeretnénk, akkor az anyagi körülmények befolyásolásával megtehetjük – változtatni kell a termelési módon. Ez pedig forradalommal lesz elérhető.

A magántulajdonhoz való viszony alapján kialakított osztályok folyamatos osztályharca határozza meg a történelmet – tőkésék vs. munkások. Az uralkodó osztályt is forradalommal lehet megdönteni.

Az embert emberré tevő, legnagyobb tevékenység: a munka. Aki ettől elidegenedik, az csak elnyomást lel. Elidegenedni lehet:

- ha elidegenedik a munkája termékétől, mert az más gazdagságát szolgálja
- ha elidegenedik a munkatevékenységtől, már nem örömet, alkotást lát benne
- ennek eredménye hogy elidegenedik az emberségétől, mert a munka élettevékenység

Marx: A gothai program kritikája: az ember felszabadítását csak a világméretű kapitalizmus felszámolása teheti lehetővé.

2.2.Szociáldemokrácia

Eltávolodás a marxizmustól, 19. század Eduard Bernstein képviselésével, célja a piacgazdaság és az állam reformja.

Eduard Bernstein: A szocializmus előfeltételei és a szociáldemokrácia feladatai

A Marxék által megjósolt nyugati gazdaság és társadalmi rend összeomlása valóban bekövetkezik, de nem olyan hamar, mint feltételezik. Bernstein szerint a tényleges folyamatok nem egy végső osztályharcból kialakuló forradalommal kezdődnek, hanem inkább válságok következtében mellett a társadalom lépcsőzetesen fog tagozódni. A marxi állásponttal szemben nem egy hatalmas, egyre szegényedő munkásréteg alakul ki, hanem a középosztály fog erősödni.

Abban az esetben azonban, hogy a változás magától bekövetkezik, nem kell kitörő forradalmat várni, a cél inkább az elnyomottak segítése, amit Bernstein a szövetkezetekben lát

megvalósulni. Cél a demokrácia növelése, ami a szocializmus kivívásának eszköze és megvalósításának formája.

A szociáldemokrácia nem akarja megszüntetni a társadalmat, hogy újat hozzon létre, törvényes, alkotmányos keretek között a parlamentarizmus segítségével egyenlőségre kell törekedni.

2.3.Keresztényszocializmus

A kereszténység és a szocializmus összekötő ereje az igazságosság.

XIII. Leó: Rerum Novarum

Tulajdonképpen a katolikus szociális doktrína, a munkások és munkaadók kötelességeit írja le az igazságosság érdekében.

DE pl. XI. Pius „szociális igazságosság, vagy XXIII. János „szociális szeretet” az eltérő fejlettségű államokkal kapcsolatban.

Azzal hogy az igazságosság megjelenik a katolikus vallásban, kapcsolatba kerül a szocializmussal.

2.4.Liberálszocializmus

Közös nevező az egyenlő elbánás elve. Hasonló a szociálliberalizmushoz, mindkét irányzat az állam feladatának tudja be a gazdasági viszonyok megteremtését ahhoz, hogy a polgárai képesek legyenek megszerezni amire szükségük van. Nem kell biztosítsa az élelmet, de kell biztosítson munkát, hogy a keresetből etetni lehessen a családot.

- ➔ ez az állam demokratikus, alulról szerveződő, tiszteletben tartja az egyént és tulajdonát, az előállított javak többletét a közösség rendelkezésére bocsátja, tiszteletben tartja az egyének egyenlőségét, véd az elnyomással és kizsákmányolással szemben akár egymással szemben is

2.5.Bolsevizmus

Az egyén teljes felszámolása a cél a totális pártállam irányítása alatt, képviselője Lenin és Sztálin. A marxista egyszeri mindent megalapozó forradalmat folyamatos forradalmi helyzet váltja fel, amit intézményrendszerrel biztosítanak.

A munkásosztály összezúzza az államgépezetet és proletár köztársaságot hoz létre, aminek élére a Szovjet (=Tanács) kerül, ez végrehajtó és törvényhozó hatalom is egyben. Néphadsereget hoznak létre és kiépítik a hivatalnok-rendszert. Feloszlatták az egyházakat, a prolerariátust uralkodó osztállyá szervezik, átalakítják a teljes gazdaságot futószalag mintájára.

Eltérő volt azonban Lenin és Sztálin felfogása, Lenin világforradalmat vizualizált, míg Sztálin a szocializmus egyetlen országában gondolkozott, de csak második időszakában, 1929 után építette ki totális bürokratikus rendszerét. A folyamatos forradalmat az 1930-as években

kezdődő koncepciós perek, a folyamatos terror, a második világháború és az azt követő hidegháború is segített fenntartani.

Ez az irányzat 1948-ban Jugoszlávia kiugrásával, 1953 Sztálin halálával a hrucsovi enyhüléssel ért véget.

2.6.A harmadik út

A hidegháborús időszakban az amerikai és a szovjet modellek mellett más, „harmadik” berendezkedéseket értjük alatta. Hirdetője volt az Egyesült Királyságban Tony Blair, Németországban Gerhard Schröder, Franciaországban Lionel Jospin, az elnevezés Anthony Giddens-től származik.

Új kihívás a környezetvédelem, a globalizáció, a női emancipáció, később a bipoláris világ összeomlása. A harmadik utas értékek:

- egalitarianizmus: egyenlőség a személyes szabadság tiszteletben tartásával
- elesettek védelme, szolidaritás de NEM osztály-alapon, hanem közösségileg
- az állam felelősséggel tartozik polgárai felé, de az egyénnek is van felelőssége
- demokrácia
- kozmopolita pluralizmus
- környezetvédelem, tudatosság

Újfajta vegyesgazdaságot építenek ki, ami képes a globális együttműködésre, de biztosítja polgárainak a jólétet.

3.A szocialista állam

Közép-Kelet és Dél-Európa, Szovjeunió, Kína, Kuba, Észak-Korea

Általános jellemzői az államszocializmusnak, hogy nem tőkés társadalom (nincs magántulajdon), illetve a társadalom államilag szervezett, ezáltal a politika áthatja a társadalmi életet.

Kísérletek 1917-1989/1991

1917-1928 Lenin baloldalisága, Sztálin szocialista mintaországa

1930-as évek sztálinista tervgazdálkodás, 1940-es évekre sztálinizmus exportja Kelet-Európába – Csehszlovákia, NDK és Magyarország. A sztálinizmus Romániában vagy Kubában az 1980-as évekig, Észak-Koreában napjainkig fenn maradt.

→ Sztálin Szovjetuniója

- a lehető legteljesebb mértékben felszámolták a társadalom és az állam, a politika és a gazdaság, a köz- és magánszféra közötti határvonalat

- az államhatalmat monopolisztikusan birtokló politikai csoport ellenőrzése alá vonták a társadalmi élet minden területét
- strukturális jellemzője az egypártrendszer
- megakadályozza a hatékony ellenállásra képes erők kialakulását
- tervgazdasági rendszerek
- sajátos politikai vonások (karizmatikus vezetők, elitpártok szerepe, totális ideológiák), ezek államszerkezeti megoldásai (államhatalmi ágak egysége, titkos állami szervek, stb.)

1960-as években kibernetikus szocializmus az NDK-ban, ez egy gazdasági jogi alapú újraelosztási rendszer kiépítését célozza, ez egyébként az 1970-es évekre a Szovjetunióba is visszakerül és Csehszlovákia is átveszi.

- késői totalitarizmus – az 1960-as évek; bár a terrorisztikus jelleg megszűnt, a rendszer fennmaradását veszélyeztető politikai szabadságjogokat és a magántulajdonhoz való jogot továbbra sem ismerték el
- negatív konszenzus – a politikai ügyekbe való bele nem szólásért a középosztály gazdagodási lehetősége

„Emberarcú szocializmus”: tömegfogyasztás, életszínvonal növekedés, szabad kulturális légkör, ami végül az államszocializmus megdöntését eredményezte.

Felhasznált és ajánlott irodalom:

- Egresi Katalin – Pongrácz Alex – Szigeti Péter – Takács Péter (szerk.): Államelmélet I. SZEE DF ÁK, Jogelméleti Tanszék, Győr, 2016. Elérhető: <https://jet.sze.hu/kezdolap> 137-169.o.
- Szabó Miklós: Államelmélet I. Szent István Társulat, Budapest 2007, 2009.
- Takács Péter: Államelmélet I. Szent István Társulat, Budapest, 2007. 290-327. o.
- Tóth J. Zoltán: Állam- és jogelmélet. Patrocinium, Budapest, 2019.

Ellenőrző kérdések:

1. Ismertesse a szocializmus általános jellemzőit, értékrendjét!
2. Mit értünk kollektívizmus alatt a szocialista ideológiában?
3. Mit értünk emancipáció alatt a szocialista ideológiában?
4. Mit értünk perfekcionalizmus alatt a szocialista ideológiában?
5. Mit értünk politikai racionalizmus alatt a szocialista ideológiában?
6. Mutassa be a szocialista értékrendet!
7. Ismertesse a szocializmus irányzatait!
8. Mit jelent a szociáldemokrácia?
9. Mit értünk harmadik út alatt?
10. Mit jelent az emberarcú szocializmus?

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.
Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE